

LIBERTATEA DE CONȘTIINȚĂ: FUNDAMENT AL EDUCAȚIEI ȘI A PĂCII DURABILE ÎN VIZIUNEA LUI CORNELIU CONSTANTINEANU

Drd. Ionel ENESCU

Universitatea "Aurel Vlaicu" din Arad, Romania

ionelenescu@yahoo.com

ABSTRACT: Freedom of conscience: the foundation of education and sustainable peace in Corneliu Constantineanu's vision.

When we talk about freedom of conscience as a foundation for education and lasting peace, it is necessary to address some aspects that Corneliu Constantineanu touched on to a certain extent in his research, and therefore these can be beneficial for the development of society to certain standards of well-being through the involvement of the entire community.

That is why in my research I started from several notions about freedom that I identified in Benjamin Constant, G. W. F. Hegel and John Stuart Mill. All of this will help me understand Constantineanu's way of thinking regarding the problem of man perceiving education and relating in society through the actions that he can manifest of love, truth, justice and reconciliation. Following the research, we identified two priorities for Corneliu Constantineanu: firstly, the importance of academic education that forms people of character with a strong faith in God but also with a passion for the world and people. Secondly, the peace that arises from reconciliation, along with harmony, solidarity, love, appreciation and respect for one's fellow human beings, through the achievement of the common good, having a well-determined goal of the well-being of the community and, implicitly, of society.

Keywords: *freedom, Constantineanu, education, peace, reconciliation.*

Introducere

Libertatea de conștiință este exprimarea liberă a gândurilor care pot naște acțiuni potrivite cu convingerile morale a fiecărui individ, aceste convin-

geri morale pot fi laice sau religioase. Iar aceste convingeri pot fi diferite de normele societății sau de convingerile altora. Ea nu se supune cenzurii prin constrângerea credinței sau a conștiinței cuiva, cenzură care poate apărea din terțe motive a unei autorității tiranice.

Prin urmare în lucrarea de față voi prezenta aportul și viziunea pe care le-a avut profesorul Corneliu Constantineanu cu privire la educație și la relaționarea în societate a creștinilor bazate pe principii pașnice, care au rolul să consolideze comunitatea și societatea. Corneliu Constantineanu în urma studiile sale teologice aprofundate, a devenit un cunoscut cercetător pe teologia paulină, dar preocupările sale teologice din ultima parte a vieții sale au fost și pe misiologie, teologie pentecostală în context local și global, dar și teologie publică. De aceea el a perseverat cu convingere asupra faptului că Evanghelia este un adevăr public care trebuie să devină relevant în societate, iar această relevanță nu se limitează doar la misiune, ci și la contribuția creștinilor de a contribui la binele comun al comunității.

Noțiuni despre libertate

Înainte de toate aș dori să prezint câteva noțiuni despre libertate ceea ce creează o premisă pentru a înțelege modul de a gândi a lui Corneliu Constantineanu cu privire la problematica omului de a se putea exprima în libertate de gândire, dar și prin acțiunile pe care acesta le întreprinde atât cu privire la educație, dar și la relaționarea sa în societate.

Idea de libertate provine încă din antichitate, este părerea lui Benjamin Constant care susținea că individul era suveran în afacerile din sfera publică, în calitate sa de cetățean putea avea hotărâri cu privire la problemele de pace sau război. Dar în raporturile sale private era sclav, deoarece îi erau observate, circumscrise și reprimite toate mișcările. Pe când la moderni, individul este independent în viața privată, dar în sfera publică acesta nu este suveran nici măcar în statele care se consider cele mai libere decât în aparență. Deoarece suveranitatea este restrânsă sau mai degrabă suspendată, iar atunci când întâmpină precauții și anumite piedici, el își exercită această suveranitate, o face doar pentru a renunța la ea.¹

1 Benjamin Constant, *Despre libertate la antici și la moderni*, Iași, Institutul European, 1996, pp. 5-6.

Ideea de libertate în contextul juridic o întâlnim și la Hegel care face referire la „Terenul dreptului este mai ales spiritualul și locul său mai apropiat și punctul de plecare este voința, care este liberă, așa încât libertatea constituie substanța și determinarea sa și sistemul juridic este domeniul libertății realizate, lumea spiritului ia naștere din el ca o a doua natură.”²

Iar John Stuart Mill afirma: „Marii autori cărora lumea le datorează libertatea religioasă, atâta câtă are ea astăzi, au afirmat cel mai adesea libertatea de conștiință ca pe un drept incontestabil, negând cu hotărâre că o ființă umană ar trebui să dea seama în fața altora de credințele sale religioase.”³ Tot el face referire și la aspectul legat de alegerea binelui și a lucrurilor înțelepte de către ființele omenești care duc la gânduri care nu se degradează:

Ființele omenești își datorează unele altora ajutor întru deosebirea binelui de rău și încurajare întru alegerea celui dintâi și evitarea celui din urmă. Ele trebuie mereu să se stimuleze reciproc în direcția exersării tot mai ample a facultăților lor superioare, ca și a îndreptării simțămintelor și țelurilor lor către ce este înțelept, nu către ce este nebunesc, astfel încât intențiile și gândurile să se înalțe, nu să se degradeze.⁴

Prin urmare libertatea este perpetuată încă din antichitate, chiar dacă de-a lungul timpului, iar ființele umane au fost private de această stare de libertate fiind adesea marginalizați, opresați de diverse forme de autoritate tiranică pe criterii etnice, religioase și culturale. Cu toate acestea au fost voci care s-au remarcat, au strigat și s-au făcut auzite pentru libertate de gândire și acțiune.⁵ Libertatea de conștiință are întotdeauna în vedere alegerea binelui, nu a răului și alegerea gândurilor înțelepte care nu se degradează.

2 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Principiile filosofiei dreptului sau Compendiu de drept natural și știință a statului*, București, Editura Paideia, 1998, p. 46.

3 John Stuart Mill, *Despre libertate*, trad. Adrian-Paul Iliescu, București, Editura Humanitas, 2014, p. 55.

4 *Ibidem*, p. 152.

5 Ioan-Gheorghe Rotaru, “A look at how the concept of human rights has evolved over time”, *Journal for Freedom of Conscience (Jurnalul Libertății de Conștiință)*, Vol. 11 No. 2 (2023), pp. 825-874.

Valorile educației și ale păcii

Constantineanu vede o abordare a teologiei în dialogul cu anumite probleme din domeniul public nu numai ca fiind relevantă dar și urgentă prin contextul istoric, postcomunist, de tranziție al Europei Centrale și de Est în general și al țării noastre în special printr-o prezență activă și autentică în domeniul public.⁶ Dar în același timp el face o remarcă cu privire la tinerele democrații din această parte a lumii care se confruntă cu multe probleme: neîncredere, corupție, sărăcie, democrații hibrid, retractare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, nedreptate socială. De aceea Constantineanu vede o oportunitate modul în care mesajul creștin poate contribui la o justiție socială și democrație, la consolidarea societății civile, a stabilității politice și a păcii.⁷

Necesitatea educației

Pornind de la premisa pe care am întâlnit-o la profesorul Ioan-Gheorghe Rotaru cu privire la rolul școlii în dezvoltarea ființei umane, aceasta are un impact vizibil la progresul societății, prin rolul de educare și formare a membrilor acesteia, care dezvoltă forța de muncă a individului prin aplicarea noilor cunoștințe dobândite în cadrul unei instituții de învățământ. Școala este locul unde pot fi legate și menținute prietenii peste ani, dar ajută și la dezvoltarea muncii în echipă, ceea ce indică un fundament serios pentru dezvoltarea unei societăți de succes.⁸ Am remarcat și viziunea lui Constantineanu cu privire la cei care se pregătesc la nivel academic ei pot fi numiți pe bună dreptate ca fiind erudiți ai credinței și excelenței academice, dar totodată pot fi considerați ca singura speranță

6 Corneliu Constantineanu, "God in Public: A Prolegomena to Public Theology in the Romanian Context," în *Journal of Humanistic and Social Studies* 8, (1) 2017, p. 168, <https://www.proquest.com/scholarly-journals/god-public-prolegomena-theology-romanian-context/docview/2269917342/se-2> (accesat în data de 20.07.2025).

7 Corneliu Constantineanu, "Theology for Life: Doing Public Theology in Romania," în *Journal of Humanistic and Social Studies* 8, (2) 2017, p. 108, <https://www.proquest.com/scholarly-journals/theology-life-doing-public-romania/docview/2269917535/se-2> (accesat în data de 21.07.2025).

8 Ioan-Gheorghe Rotaru, "Current Values of Education and Culture," in *Proceedings of the 23th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, August 15-16, 2021, Princeton, NJ, USA, p. 89.

pentru creștinătatea evanghelică deoarece aceștia vor întreține o credință puternică în Dumnezeu care este caracterizată de o pasiune pentru Dumnezeu și implicit pentru oameni și lume. De aceea în viața acestora se va vedea evanghelia prin manifestarea dragostei, adevărului, dreptății și reconcilierii; fiind gata să „articuleze evanghelia în limbaj și categorii contemporane relevante”⁹

Nu trebuie deloc neglijat faptul că apariția universităților în Europa a fost undeva prin secolul al XII-lea, în perioada Scolasticismului, iar acestea sau dezvoltat pe lângă mănăstiri. Aici se studiau în două cicluri, primul ciclu „Triviumul” cuprindea disciplinele: gramatică, retorică și logică; iar cel de al doilea ciclu „Quadriviumul” cuprindea disciplinele: aritmetica, geometria, astronomia și muzica. Dar mai existau și artele practice care cuprindea: teologia, arhitectura și medicina.¹⁰ Iar ceva mai târziu profesorul Irnerius a pus bazele „dreptului roman”, în cadrul Universității din Bologna.¹¹ Constantineanu face o remarcă cu privire la impactul pe care la avut Biblia în modelarea societății occidentale, cu certitudine că „...civilizația occidentală a fost influențată într-un mod pozitiv și semnificativ de Scriptură. Pentru sute de ani Biblia a reprezentat sursa adevărului și autorității nu numai pentru biserică dar și pentru viața societății și culturii, în general.”¹² De altfel și Irina Moroianu Zlătescu a remarcat impactul pe care l-a avut creștinismul în dezvoltarea drepturilor omului:

În centrul mesajului creștin se găsește ființa umană pentru că ea a fost creată după chipul și înfățișarea lui Dumnezeu. Dragostea pentru Dumnezeu este dragostea pentru ceilalți. Creștinismul nu mai putea tolera sclavia, nu mai putea tolera luptele de gladiatori sau cu fiarele sălbatice. Dreptul natural este prezent în Sfintele Scripturi și în

9 Corneliu Constantineanu, „Minte și inimă, teologie și spiritualitate: o viziune a educației teologice holistice pentru viața și misiunea bisericii în mileniul trei,” în Corneliu Constantineanu, et al. (coord.), *Importanța cărții de specialitate în pregătirea studentului de la teologie*, Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2016, p. 162.

10 Mihai Handaric, *Istoria Bisericii în spațiul existenței umane*, Cluj-Napoca/Arad, Editura Risoprint/Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2019, pp. 244-245.

11 Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, România, Editura Științifică și Enciclopedică, 1990, p. 71.

12 Corneliu Constantineanu, „Scriptura și înnoirea vieții semnificația centrală a Bibliei pentru începuturile mișcării Oastea Domnului în România,” în Corneliu Constantineanu, et al. (coord.), *Impactul Scripturii în lumea contemporană*, Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2016, p. 139.

Evanghelie. Orice este împotriva legii naturale trebuie respins – la fel, deci, și eventualele legi care aduc atingere drepturilor naturale ale persoanei umane.¹³

În concepția lui Constantineanu educația teologică nu reprezintă doar o informație despre Dumnezeu sau despre Cuvântul lui Dumnezeu, ci educația teologică în mod plener este creșterea în cunoașterea lui Dumnezeu, o creștere în asemănare cu Hristos fiind incluse aici și disciplinele spirituale practicate. Tot el afirma că credința creștină se trăiește zilnic, de aceea există și o implicare activă a creștinilor în societate, iar aceasta reprezintă una dintre chemările de implicare sau de misiune a Bisericii în societate.

Cu privire la educație Constantineanu prezintă o situație reală a educației în rândul comunității pentecostale, care încă de la începuturile lor au fost vizați și identificați ca o mișcare cu o viziune mult mai săracă cu privire la viața intelectuală, totodată fiind percepuți ca fiind anti-intelectualism. De aceea mulți tineri din rândul mișcării pentecostale din România au fost descurajați în a urma studiile superioare, iar biserica datorită acestui fapt a pierdut multe daruri autentice pentru viața academică și intelectuală de care avea atâta nevoie.¹⁴ Iar după revoluția anticomunistă din anul 1989, multe dintre institutele de învățământ sau deschis la toate nivelurile pentru a oferi educație în spirit creștin.¹⁵ Prin urmare în anul 2016, Biserica pentecostală din România avea următoarele instituții de învățământ acreditate de către Guvernul României, implicit al Ministerului Educației: două programe pentecostale la nivel universitar; treizeci de școli biblice pentecostale pe lângă Comunitățile Regionale; două Colegii profesionale postliceale, nouă licee pentecostale; opt școli gimnaziale; opt școli primare și patruzeci de grădinițe. Toate acestea la vremea respectivă însumând 9393 de elevi și studenți și peste 579 de profesori, conferențieri și instructori.¹⁶

13 Irina Moroianu Zlătescu, *Drepturile omului: un sistem în evoluție*, București, Editura I.R.D.O., 2007, p. 11.

14 Corneliu Constantineanu, „Misiune, educație și implicare publică,” în Corneliu Constantineanu și Christopher J. Scobie (ed.), *Pentecostalii în secolul XXI: Identitate, convingeri, practici*, Oradea, Editura Casa Cărții, 2023, p. 303.

15 Moise Ardelean, et al., *Monografia învățământului din Cultul Creștin Pentecostal – An școlar 2012-2013*, Timișoara, Editura Dalia, 2013, p. 33.

16 Corneliu Constantineanu, „Misiune, educație și implicare publică,” pp. 303-304.

Pacea care decurge din reconciliere

Evenimentele pe care le traversează în general societatea astăzi sunt pline de incertitudini, tensiuni regionale, războaie atât în estul Europei cât și în Orientul Apropiat. Dar și tot felul de convulsii sociale pe fondul migrației internaționale atât în SUA cât și în Uniunea Europeană, sau atentate teroriste. Toți acești factori induc în societate o stare tensionată, instabilă, și totodată nesigură, care în fond arată lipsa de liniște și pace de care are nevoie ființa umană pentru a se putea bucura de confortul unei vieți de bunăstare atât la nivel de societate cât și de comunitate.

De altfel Constantineanu în viziunea sa cu privire la această stare de bunăstare la nivel de societate accentuează implicarea comunității religioase în realizarea binelui comun, în spațiul public. În opinia sa acest lucru se poate realiza prin credință dacă aceasta devine activă în viața cotidiană manifestându-se prin iertare, reconciliere, acceptare, speranță și nu în ultimul rând prin dragoste.¹⁷ Toate acestea sunt manifestări care arată o considerație pentru celălalt de lângă noi.

În aspectul acesta Constantineanu afirma:

Preocuparea pentru binele comun este profund înrădăcinată în identitatea credinței creștine, o credință profetică. Dar influența societății nu trebuie să vină, și nu poate veni, de la centru, pentru că creștinismul este doar unul din "jucătorii" din arena publică. Resursele și înțelepciunea credinței trebuie folosite în mod integrative, pentru bunăstarea și înflorirea persoanelor, a comunităților și a întregii creații, dar fără să o facem prin manipulare sau constrângere.¹⁸

Acest lucru se poate realiza în opinia sa doar prin respectarea integrității fiecărei persoane prin practicarea dragostei și iertării.¹⁹ Dar numai atât Constantineanu vine cu o lucrare mai profundă pe aceste aspecte ale dragostei și iertării focusându-se pe un studiu amplu cu privire la reconciliere atât de necesară în ziua de astăzi. De aceea în lucrarea sa

17 Corneliu Constantineanu, "The Practice of Genuine Love. Concrete Manifestations of the Ongoing Incarnation of the Gospel," *Kairos*, vol. 3, no. 1, 2009, pp. 35-50.

18 Corneliu Constantineanu, "Pentru binele cetății. Contribuția comunităților religioase la binele comun," în Corneliu Constantineanu, Marcel V. Măcelaru și Iosif-Riviș Tipei, *Pentru binele comun. Realități și perspective ale colaborării dintre ONG-uri, comunități religioase și autoritățile locale*, Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2018, p. 45.

19 Idem.

de doctorat *The Social Significance of Reconciliation in Paul's Theology with Particular Reference to the Romanian Context*, care a fost susținută la Centru Oxford pentru Studii de Misiune și la Universitatea Leeds, el vine cu o perspectivă a reconcilierii creștine. Unde aprofundează mai multe pasaje din epistola către Romani care este scrisă de apostolul Pavel.

La Constantineanu se remarcă faptul că acesta nu este în necunoștință de cauză cu privire la realitățile tragice al convulsiilor social-politice al ultimilor zeci de ani din regiunea Balcanilor pe fondul creșterilor unor manifestări naționaliste și al escaladărilor unor conflicte de ordin rasial, etnic și religios, având la baze sentimente de excludere și intoleranță, iar toate aceste aspecte indicând spre o nevoie acută de reconciliere.²⁰ Astfel că menirea comunităților de creștini având ca model de trăire pe Isus Hristos este de a proclama vestea bună, să fie făuritori de pace, să apere dreptatea, să exerciteze o influență asupra politicii participative și al apărării nemijlocit a drepturilor omului și totodată să colaboreze într-un spectru mai larg cu alte mecanisme a societății civile. Prin aceste lucruri se poate vedea impactul teologiei publice cu privire la proclamarea Evangheliei și al condamnării forțelor nedreptății și al opresiunii.²¹

Iar în opinia lui Gheorghe Rotaru practicarea binelui comun are în vedere ceea ce susține și Constantineanu că menirea creștinului este de a fi un bun cetățean prin respectarea Constituției și al legilor țării, care nu trăiește într-o stare de nepăsare față de lucrurile din jurul său, dincolo de a fi un bun platnic cu privire la impozitele față de stat, dar acesta trebuie să fie focusat și pe ceea ce se întâmplă în comunitatea în care trăiește.²²

De altfel Constantineanu afirma:

A trăi după logica evangheliei și în lumina vieții lui Hristos înseamnă a fi orientat către comunitate. Fiecare trebuie să cultive și să trăiască faptele reconcilierii – armonia și solidaritatea, pacea, dragostea și prețuirea celorlalți – lucruri care sporesc și îmbunătățesc viața împreună.²³

20 Corneliu Constantineanu, *Trăiți în pace – Dimensiunea socială a reconcilierii în teologia paulină*, Oradea/Cluj, Editura Casa Cărții/Risoprint, 2013, p. 27.

21 Duncan B. Forrester, "Domeniul teologiei publice," în *Compendiu de teologie publică*, vol. 1, Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu”, p. 10.

22 Ioan Gheorghe Rotaru, „Aspects of the Relationship Between Church and State,” în *Jurnalul libertății de conștiință* vol. 10, nr. 2, 2022, p. 588.

23 Corneliu Constantineanu, *Puterea Evangheliei – Pledoarie pentru Cuvântul lui Dumnezeu*, București, Editura Presa Universitară, 2013, p. 122.

De aici înțelegem că având ca paradigmă pe Isus Hristos și aplicarea Evangheliei în viața de zi cu zi, implicit duc la o viață de unitate și părtășie creștină în comunitate prin cultivarea reconcilierii atât pe nivel vertical cu Dumnezeu cât și la nivel orizontal cu semenii. Aceasta denotă participarea ca manifestare și speranță a Împărăției lui Dumnezeu, dar nu ca un set de idealuri care trebuie proclamate și realizate printr-o formă de guvernare teocratică în această lume. Dar așa cum afirma Constantineanu: „Mai degrabă, a fi cetățean al împărăției lui Dumnezeu este definit de credințioșia noastră față de adevăratul Rege, Isus Hristos, și de mărturia noastră despre noua viață de pace pe care Hristos a făcut-o și o face posibilă în această lume.”²⁴

Concluzie

Libertatea de conștiință²⁵ bazată pe un climat de toleranță și respect reciproc, care este formată prin educație dar și prin dezvoltarea unor relații de pace durabile, aceasta nu poate să contrazică de democrația care este una dintre valorile fundamentale ale Uniunii Europene. De aceea este absolut necesar de a reflecta asupra acestui adevăr care să ducă la soluții alternative de omogenizare pentru un viitor comun dar și a unei identități consolidate a cetățeanului european.

Într-o anumită măsură în cercetarea pe care am realizat-o cu privire la libertatea de conștiință în viziunea lui Corneliu Constantineanu, am atins în primul rând necesitatea și importanța educației academice. Iar cei care se formează academic pot fi considerați erudiți ai credinței și excelenței academice, având o credință puternică în Dumnezeu dar și o pasiune pentru oameni și lume. În al doilea rând am prezentat impactul pe care pacea care decurge din reconciliere, alături de armonie, solidaritate, dragoste, prețuirea și respectul semenilor, duce implicit la o stare de bunăstare în societate atât de indispensabilă astăzi.

24 Corneliu Constantineanu, “The Kingdom of God and Christian Unity and Fellowship: Romans 14:17 in Context,” în *Kairos – Evangelical Journal of Theology*, Vol. II, Nr. 1, 2008, p. 15.

25 Ioan-Gheorghe Rotaru, “Libertatea religioasă – temelie a demnității umane”, în Daniela Ioana Bordeianu, Erika Androne, Nelu Burcea, *Manual pentru liderul Departamentului de Libertate religioasă*, Casa de editură “Viață și Sănătate”, București, 2013, pp. 210-215.

Bibliografie

Cărți și articole de specialitate

- ARDELEAN, Moise, et al., *Monografia învățământului din Cultul Creștin Penticostal – An școlar 2012-2013*, Timișoara, Editura Dalia, 2013.
- CONSTANT, Benjamin, *Despre libertate la antici și la moderni*, Iași, Institutul European, 1996.
- CONSTANTINEANU, Corneliu, "The Kingdom of God and Christian Unity and Fellowship: Romans 14:17 in Context," în *Kairos – Evangelical Journal of Theology*, Vol. II, Nr. 1, 2008, pp. 11-28.
- CONSTANTINEANU, Corneliu, "The Practice of Genuine Love. Concrete Manifestations of the Ongoing Incarnation of the Gospel," *Kairos*, vol. 3, no. 1, 2009, pp. 35-50.
- CONSTANTINEANU, Corneliu, „Minte și inimă, teologie și spiritualitate: o viziune a educației teologice holistice pentru viața și misiunea bisericii în mileniul trei,” în Corneliu Constantineanu, et al. (coord.), *Importanța cărții de specialitate în pregătirea studentului de la teologie*, Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2016, pp. 153-163.
- CONSTANTINEANU, Corneliu, „Misiune, educație și implicare publică,” în Corneliu Constantineanu și Christopher J. Scobie (ed.), *Penticostalii în secolul XXI: Identitate, convingeri, practici*, Oradea, Editura Casa Cărții, 2023, pp. 301-312.
- CONSTANTINEANU, Corneliu, „Pentru binele cetății. Contribuția comunităților religioase la binele comun,” în Corneliu Constantineanu, Marcel V. Măcelaru și Iosif-Riviș Tipei, *Pentru binele comun. Realități și perspective ale colaborării dintre ONG-uri, comunități religioase și autoritățile locale*, Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2018, pp. 41-51.
- CONSTANTINEANU, Corneliu, „Scriptura și înnoirea vieții semnificația centrală a Bibliei pentru începuturile mișcării Oastea Domnului în România,” în Corneliu Constantineanu, et al. (coord.), *Impactul Scripturii în lumea contemporană*, Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2016, pp. 139-162.
- CONSTANTINEANU, Corneliu, *Puterea Evangheliei – Pledoarie pentru Cuvântul lui Dumnezeu*, București, Editura Presa Universitară, 2013.
- CONSTANTINEANU, Corneliu, *Trăiți în pace – Dimensiunea socială a reconcilierii în teologia paulină*, Oradea/Cluj, Editura Casa Cărții/Risoprint, 2013.

- ✦ DRIMBA, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, România, Editura Științifică și Enciclopedică, 1990.
- ✦ FORRESTER, B. Duncan, "Domeniul teologiei publice," în *Compendiu de teologie publică*, vol. 1, Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu”, pp. 2-14.
- ✦ HANDARIC, Mihai, *Istoria Bisericii în spațiul existenței umane*, Cluj-Napoca/Arad, Editura Risoprint/Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2019.
- ✦ HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich, *Principiile filosofiei dreptului sau Compendiu de drept natural și știință a statului*, București, Editura Paideia, 1998.
- ✦ MILL, John Stuart, *Despre libertate*, trad. Adrian-Paul Iliescu, București, Editura Humanitas, 2014.
- ✦ ROTARU, Ioan Gheorghe, „Aspects of the Relationship Between Church and State,” în *Jurnalul libertății de conștiință* vol. 10, nr. 2, 2022, pp. 585-595.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Current Values of Education and Culture,” în *Proceedings of the 23th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, August 15-16, 2021, Princeton, NJ, USA, pp. 87-92.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, “A look at how the concept of human rights has evolved over time,” *Journal for Freedom of Conscience (Jurnalul Libertății de Conștiință)*, Vol. 11 No. 2 (2023), pp. 825-874.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Libertatea religioasă – temelie a demnității umane”, în Daniela Ioana Bordeianu, Erika Androne, Nelu Burcea, *Manual pentru liderul Departamentului de Libertate religioasă*, Casa de editură “Viață și Sănătate”, București, 2013, pp. 210-215.
- ✦ ZLĂTESCU, Moroianu, Irina, *Drepturile omului: un sistem în evoluție*, București, Editura I.R.D.O., 2007.

Surse internet

- ✦ CONSTANTINEANU, Corneliu, “God in Public: A Prolegomena to Public Theology in the Romanian Context,” în *Journal of Humanistic and Social Studies* 8, (1) 2017, pp. 167-176, <https://www.proquest.com/scholarly-journals/god-public-prolegomena-theology-romanian-context/docview/2269917342/se-2> (accesat în data de 20.07.2025).
- ✦ CONSTANTINEANU, Corneliu, “Theology for Life: Doing Public Theology in Romania,” în *Journal of Humanistic and Social Studies* 8, (2) 2017, pp. 105-115, <https://www.proquest.com/scholarly-journals/theology-life-doing-public-romania/docview/2269917535/se-2> (accesat în data de 21.07.2025).